

NEVVAB TEZKİRESİNDE ŞAİR VE ESER ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Ömer BAYRAM*

ÖZET

Mir Möhsün Nevvab (1833-1919) Azerbaycan edebiyat tarihinde önemli yere sahip şahsiyetlerden biridir. O, tezkire yazarlığı, şairlik, ressamlık, müzik araştırmacılığı, eğitimcilik gibi yönleri ile Azerbaycan'ın kültür ve sanat hayatına hizmet etmiştir. Mir Möhsün Nevvab, yazdığı tezkireye kendi adını vermiştir. Tezkire-i Nevvab adlı eser, Azerbaycan'ın Karabağ bölgesi şairleri hakkında bilgi vermektedir. Yazar, tezkiresini iki kısma ayırmıştır: Birinci kısma, tezkirenin yazıldığı tarihte vefat etmiş şairleri, ikinci kısma ise hayatta olan ve birlikte şiir meclisi oluşturdukları şairleri almıştır. Nevvab, tezkiresinde, şairlerin fiziksel özellikleri, meslekleri, eğitimleri vb. hakkında ve eserlerinin muhtevası, şiirlerinin durumu hakkında değerlendirmeler yapmıştır. Makalede, Nevvab'ın bu değerlendirmeleri incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Tezkire, Azerbaycan Edebiyatı, Nevvab, şair, şiir.

ABOUT POET AND WORK EVALUATIONS IN NEVVAB'S TEZKIRE

ABSTRACT

Mir Möhsün Nevvab (1833-1919) is one of the important personalities in the Azerbaijan literature history. Nevvab, served Azerbaijan's cultural and artistic life as a tezkire author, poet, painter, music researcher and educator. Mir Möhsün Nevvab, gave his own name to his tezkire. Tezkire-i Nevvab, gives information about the poets of the Azerbaijan Karabakh Region.

The author has dedicated his Tezkire into two parts: In the first part, he wrote about deceased poets who weren't alive at the time of Tezkire, in the second part, he wrote about the poets who was alive and from the same poet society. In this writing, Nevvab evaluated not only physical characteristics, professions, educations etc. of poets but also content and status of their poems. In this article Nevvab's reviews will be studied.

Key Words: Tezkire, Azerbaijan Literature, Nevvab, poet, poetry.

* Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: obayram@hotmail.com

Giriş

Nevvab Tezkiresi, Mir Möhsün Nevvab tarafından 1891-1892 yıllarında Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinde bulunan Şuşa şehrinde yazılmıştır. Nevvab, bu şehirde bulunan iki edebî meclisten birini idare etmiştir. Meclis-i Ferâmuşân yani Unutulanların Meclisi adı verilen bu meclise yaklaşık 40 şair iştirak etmekteydi (Qarayev 2010: 200). Düzenli olarak meclise katılamayanlar, memleketlerinden mektup yazarak klasik tarzda yazdıkları şiirleri Nevvab'a ulaştırıp meclisteki şairlerin beğenisine sunmaktaydı.

Mir Möhsün Nevvab, hem kendi meclisindeki hem de Meclis-i Üns'teki faaliyetleri takip ettiği için Şuşa ve çevresindeki bütün şairleri tanıma imkânına sahipti. Ayrıca başka memleketlerden Şuşa'ya gelen yabancı şairler de mutlaka Nevvab ile tanışıyor, şiirlerini ona takdim ediyordu. Böylece Nevvab, pek çok şair ve onların eserlerinden haberdar olma imkânına sahipti. Nevvab, tezkiresinin giriş kısmında “*bu güzel devirde, mübarek 1309 (1891) yılında, din kardeşlerimden ve samimî din adamlarından bazıları şöyle arzu ettiler ki tarihin sayfalarında bir yadigâr olarak kalması için Karabağ şairlerinin adları, onların hayatları, bir tezkireye toplanıp tertip edilsin ve yüksek liyakat ve beceriye mâlik olmayan ben (Nevvab) onların güzel adlarını zamane âkilleri ve devir ârifleri için yadigâr koyayım*” (Mir Möhsün Nevvab 1998: 7-8) diyerek eserini yazma sebebini açıklamıştır.

Müellif, tezkiresinde pek çok şairin biyografisine, onların Farsça ve Türkçe şiirlerinden örneklerle yer vermiştir. Nevvab, şairlerin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verirken, onların karakterleri, dış görünüşleri, sanatkârlıkları, eserleri, şiirlerinin özellikleri hakkında kendi yorumlarını da katmış, bazıları hakkında hükümler vermiştir.

Bu çalışmada, Nevvab'ın kendi tezkiresinde şair ve eser üzerine yaptığı değerlendirmeler irdelenecek, müellifin yaptığı bu değerlendirmeler alt başlıklarına ayrılarak incelenecektir.

1.Mir Möhsün Nevvab

Mir Möhsün Nevvab, 1833 yılında Karabağ'ın Şuşa şehrinde doğmuştur. Babasının adı Hacı Mir Ahmed Ağamirzade'dir. İlk eğitimini, dinî bilgilerin de öğretildiği mahalle mektebinde almış ve burada Arapça ve Farsçayı öğrenmiştir (Qarayev 2010: 211). Nevvab, daha sonraki yıllarda Doğu edebiyatından, İran klasiklerinden pek çok eseri okumuş ve derin bir edebî birikim elde etmiştir. O, ilk şiirini 13 yaşında yazmıştır. Şiirin adı “Semaverin Tarifi”dir. Nevvab, ilk evliliğini 29 yaşındayken Hanım adlı bir kadın ile yapmış, ancak eşi genç yaşta vefat etmiştir. O, ikinci evliliğini Mina hanımla yapmış, bu evlilikten iki kızı ve bir oğlu olmuştur. Nevvab, 24 yaşında akciğer hastalığına, 50 yaşında astım hastalığına yakalanmış ve güçlüklerle dolu bir hayat yaşamıştır (Hacıyeva 2004: 41-42).

34 yaşına gelince, Molla Abbas Cavanşir adlı âlimden Heyet, Reml ve Nücum ilimlerini tahsil etmeye başlamış, kendisini hem edebî hem de ilmî bakımdan yetiştirmiştir. O, 1890'lı yıllarda kurduğu, yeni tarzda eğitim veren okulda, çocuklara hem pozitif bilimleri hem de din bilimlerini öğretmeye başlamıştır. Ayrıca, bu okulda okutulan bazı ders kitaplarını da kendisi yazmıştır.

Nevvab'ın asıl mesleği öğretmenlik olmakla birlikte, o, klasik tarzda şiirler yazan bir şair ve pek çok konuda kitap yazan bir yazardır. Hatta Nevvab, kendi evinde litografya usulü ile çalışan bir matbaa da kurmuş, burada kendisinin ve başkalarının kitaplarını basmıştır (Qarayev 2010: 212).

Mir Möhsün Nevvab'ın eserleri: 1.Ziya'ü'l-Envar, 2.Kifayetu'l-Etfal, 3.Mezamir, 4.Şemsü'l-Hidaye, 5.Bahru'l-Hüzen, 6. Kenzü'l-Mühen, 7.Divan-ı Farişî, 8.Batlı's-Sihr, 9.Nurü'l-Envar, 10.Vuzuhü'l-Erkam, 11.Pendname, 12.Keşfü'l-Hakika, 13. 1905-1906 Yıllarında Ermeni-Müslüman Meselesi, 14.Tezkire-i Nevvab.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Nevvab, yaşadığı dönemde yayımlanan süreli yayınları da alarak devrin siyasî ve edebî hareketlerini yakından takip etmiştir. O, Molla Nasreddin dergisini, Bakü'den Ekinci, Tiflis'ten Ziya, Ziya-yı Kafkasiyye, Keşkül gazetelerini, Hindistan'dan Hablü'l-Metin dergisini getirterek okumuştur (Qarayev 2010: 227).

Nevvab, 3 Ocak 1919 tarihinde verem hastalığından Şuşa'da vefat etmiştir. Kabri, Şuşa'dadır. 1960 yılında, UNESCO tarafından kabrinin üstüne bir abide yaptırılmıştır (Hacıyeva 2004: 44).

2. Tezkire-i Nevvab

Mir Möhsün Nevvab, Tezkire-i Nevvab adını verdiği eserini Farsça olarak, 1891 yılında yazmaya başlamış ve 1892 yılında bitirmiştir (Bayram 2005: 12). Ancak daha sonra yeri geldikçe tezkireye aldığı şairlerle ilgili bilgileri eklemeye devam etmiştir. Bazı şairlerin vefat tarihi 1892 tarihinden sonra da tezkireye eklenmiş ve bu tür bilgileri kaydetmek için, müellif boş sayfalar bırakmıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 4). Nevvab, tezkiresine, Karabağ bölgesinde yaşayan şairleri almıştır (Semedova 2003: 75-79). Tezkire, bu yönüyle bölgesel bir özellik gösterir (İsen 1997: 32). Nevvab, tezkiresini, sistem olarak iki bölüme ayırmıştır. Birinci bölüme, tezkiresini yazdığı tarihte hayatta olmayan 31 şairi, ikinci bölüme ise tezkiresini yazdığına sağ olan 56 şairi almıştır. Müellif aslında, tezkiresine üçüncü bölümü eklemeyi de planlamış ve buraya Karabağ bölgesi dışındaki Şirvan, Gence, İrevan, Ordubad, Derbend, Badikube (Baku), Guba, Laçın, Lenkeran ve Kafkas bölgelerinde yaşayan bazı şairlerin adını liste şeklinde yazmıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 548-556). Ancak müellif, bu bölümü tamamlayamamıştır.

Nevvab Tezkiresi, tezkirecilik geleneği bakımından orijinal bir özellik göstermektedir. Nevvab, tezkiresini yazarken, şairlerden, kendi otobiyografilerini ve şiirlerinden örnekleri, el yazıları ile yazıp göndermelerini istemiştir. Kendisine gelen bu metinleri de tezkiresine aynen almıştır. Bu yönüyle tezkire, İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın Son Asır Türk Şairleri (Kemalü'ş-Şuara) adlı eserini hazırlarken başvurduğu yöntemin ilk örneği sayılabilir (İnal 1999). Tezkirenin bir diğer özelliği "antolojik tezkire" özelliği göstermesidir (İsen 2010: 87). Bu tip tezkirelerde kısa şekilde biyografi verilmekte, daha sonra şiir örneklerine geçilmektedir (Kılıç 2010: 22).

Nevvab Tezkiresi, her ne kadar antolojik bir tezkire özelliği gösterse de hakkında bilgi verdiği şairlerle ilgili yaptığı değerlendirmeler, bu şahsiyetlerle ilgili çalışma yapan günümüz araştırmacılarına ışık tutacak niteliktedir.

Tezkire, Nevvab tarafından Farsça olarak kaleme alınmıştır. Bu çalışmada, tezkirenin 1995 yılında Ekrem Bağirov, Nizami Meherremov, Kamil Allahyarov ve Ferruh Fermanov tarafından Farsçadan Azerbaycan Türkçesine yapılmış tercümesi esas alınmıştır.

3. Tezkirede Şair ve Eser ile İlgili Değerlendirmeler

3.1. Biyografik Bilgi ve Değerlendirmeler

3.1.1. Şairin Kimliği

3.1.1.1. İsim, Unvan, Lakap, Mahlas

Nevvab, tezkiresinde şairlerin adlarını daha çok baba ve dedelerinin adlarını zikrederek ifade etmiştir: "*Samed Bey, merhum Esed Beyin oğlu olup Kasım Bey Zakir'in torunu, Abdulla Bey Asi'nin kız kardeşinin oğludur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 175).*" Eserde, bir şairin lakabı olarak "Sagarî" gösterilmiştir. Aslında Sagarî o kişinin mahlasıdır: "*Molla Zeynelabidin'in lakabı Sagarî'dir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 104).*" Çoğu şairin mahlasını kısa bir ifade ile net bir şekilde söylemiştir: "*Molla Penah Vakıf'ın mahlası Vakıf olmuştur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 12), Kerbelayi Safi'nin mahlası Valeh'dir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 35), Mirza Muharrem Hacı*

oğlunun mahlası Mariz'dir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 46), Kasım Beyin mahlası Zakir idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 49) şeklinde ifade edilmiştir.

Nevvab, bir şairin mahlasını söylerken esmer rengi sebebiyle böyle bir mahlas aldığı şeklinde bir açıklamaya girmiştir: “*Meşedi Murtaza, esmer yüzlü, köse, zayıf bünyeli birisidir. Bu sebeple de Ru-siyah mahlasını kullanmaktadır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 529).*” Nevvab, bir edebî meclisi yönettiği ve çevresinde üstad olarak tanındığı için bazen şairlere mahlas vermiştir. Mesela, Mirza Hasan için bir mahlas seçtiğini, ancak şairin bu mahlası kullanmadığını ifade eder: “*Ben onun için Kaşifi mahlasını seçtim. Lakin mahlası yoktur. Şiirlerini Hasan adıyla yazar (Mir Möhsün Nevvab 1998: 200).*” Mahlasını değiştiren şairler de vardır: “*Abdul, Mahlası Rehzen'dir. Ancak şimdi mahlasını değiştirip Şahin mahlasını kullandığını söylüyorlar (Mir Möhsün Nevvab 1998: 464).*” Tezkireye, biyografisini kendi el yazısı ile gönderen şairler, burada kendi mahlaslarını da net bir şekilde ifade etmişlerdir: “*Bunları yazan Cafer mahlaslı Cafer Hacı Seyyid Kasımoğlu Karabaği'dir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 437).*” Şiirlerinde bazen adını, bazen de mahlasını kullanan şairler de vardır: “*Ahund Molla Abbas ise şiirlerini kah Abbas, kah da Cavanşir adı ile söylemiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 81).*” Nevvab, mahlas kullanmayan şairleri de açıkça ifade etmiştir: “*Abdulla Bey, şiirleri kendi adıyla yazar, mahlası yoktur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 402). Meşedi Mahmud Beyin mahlası yoktur, şiirlerini kendi adıyla söylemektedir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 404). Mirza Süleyman, şiirlerini kendi adıyla yazar, mahlas kullanmaz (Mir Möhsün Nevvab 1998: 447).*”

3.1.1.2. Mekân(Şairin Doğduğu, Bulunduğu, Öldüğü Yerler)

Nevvab Tezkiresi, Karabağ bölgesi şairlerini ele aldığı için tezkirede zikredilen mekân ile ilgili kavramlar daha çok Karabağ ve onun şehirleridir. Nevvab, şairlerin nerenin ahalisinden olduklarını ve doğum yerlerini şöyle ifade etmiştir: “*Abdulla Bey, Karabağ ahalisindedir. 1256 (1841)'de Karabağ'ın Şuşa şehrinde doğmuştur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 85). Kanber Ahmed oğlu, Gülablı'dandır. Ve orada doğmuştur. Gülablı, Karabağ'ın Şuşa şehrine bağlı bir köydür (Mir Möhsün Nevvab 1998: 42). Mirza Muharrem Hacı oğlunun aslı Güvendük'tendir. Ancak Karabağ'ın Şuşa şehrinde doğmuştur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 46).*”

Nevvab, tezkiresinde kendi biyografisini de vermiştir. Burada, kendi doğum yerini kaydetmiş ve dedesinin türbesinin bulunduğu yeri tarif etmiştir: “*Nevvab 1249 (1833) yılında Şuşa şehrinde doğmuştur. Merhum Mir Fasih'in, Şuşa şehrinin güney tarafında türbesi bulunmaktadır ve bu türbe şehir halkı tarafından ziyaretgâh olarak kabul edilmektedir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 236).*” Bazı şairlerden bahsederken doğum yerleri veya başka bir bilgiye değinilmemiş sadece o yörenin ahalisinden oldukları söylenmiştir: “*Kerbelayi Safi, Karabağ'ın Gülablı köyünün ahalisindedir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 35). Mirza Hüseyin Salar, Karabağ'lıdır, Şuşa şehrinin Hacı Yusuf mahallesindedir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 119).*” Bir şairin doğum yeri ile yaşadığı yer farklıysa Nevvab bunu belirtmiştir: “*Kasım Beyin doğduğu yer, Hızristan (Hındıristan) köyüdür. Yaşadığı yer ise Şuşa kalesidir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 49).*” Nevvab, kendisinden bazı ilimleri öğrendiği Ahund Molla Abbas'ın İran'ın Kürdüstan eyaletinde tahsil aldığı ve yine oraya döndüğü bilgisini verir: “*Ahund Molla Abbas, Kürdüstan şehrinde tahsil almıştır. 1284 (1867) yılında Şuşa şehrine gelip ders vermeye başladı. Yukarıdaki tarihten üç yıl sonra yine Kürdüstan'a gitti (Mir Möhsün Nevvab 1998: 81).*” Başka şehirlere gidip yerleşen şairlerin mekân değişikliği de tezkirede vurgulanmıştır: “*Mirza Necefkulu, Karabağ halkından olup Şuşa'da doğmuştur. Bir kaç yıl önce ailesiyle birlikte Tebriz'e göçmüştür. Orada evlenerek çoluk çocuğa karışmıştır. 8 yıl önce, yeniden Karabağ'a yerleşmiştir. Şimdi Şuşa'dadır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 418). Abdul, 10 yıl önce Rusya tarafına gitti ve hala orada ömür sürmektedir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 464).*”

Turkish Studies

Tezkirede, Karabağlı olmayan şairler hakkında da mekânla ilgili bilgiler verilmiştir: “*Molla Penah Vakıf, Gence şehrine bağlı Gazag’ın Şemseddin ahalisindedir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 11). Balaca Ağa Han Karadağı, 1220 (1804) yılında Karadağ’dan gelerek Karabağ’a yerleşmiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 166). Mirza İbrahim Seba, onun aslı Bayezid memleketindedir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 95).*”

3.1.1.3. Zaman

Tezkirede zaman kavramı bazı bilgileri vermek için kullanılmıştır. Bunların başında şairin doğum tarihi veya yaşının belirtilmesi gelmektedir. Bundan sonra şairin vefatı, çağdaşı olduğu şair veya devlet büyükleri, tahsil aldığı zaman gibi bilgiler verilmektedir.

Nevvab, tezkiresinin hem birinci hem de ikinci bölümünde, tarihleri daha belirgin hale getirmek için, o devirde, yakın memleketlerin başında bulunan padişahlar hakkında bilgi vermiştir: “*Birinci bölümde isimlerini söylediğimiz şairler; Ağa Mehmed Şah Kacar, ondan sonra Feteli Şah, Mehmed Şah zamanında yaşamışlardır. Her üç padişah da Kacarlar sülalesinden olup İran’da şahlık etmişlerdir. Rusya ülkesinde ise Nikolay Nikolayeviç, Aleksander Nikolayeviç, Aleksander Aleksanderoviç birbirinin ardınca çarlık tahtında bulunmuşlardır. Bu sırada Rum-Osmanlı ülkesinde Sultanlar sultanı Sultan Mahmud Han, ondan sonra Sultan Mecid Han ve Sultan Aziz Han padişah olmuştur.*

“*Önceleri Karabağ, Penah Hanın ve ondan sonra İbrahim Halil Hanın hükmü altında idi. Ondan sonra Rus çarı Karabağ’ı ele geçirdi ve Karabağ hanlığının yönetimini şanlı Mehdikulu Han bin İbrahim Halil Han Cavanşir’e verdi.*

“*İsim ve hayatlarından bu tezkirenin 2. kısmında bahsettiğimiz şairler, şimdi İslam tarihi olarak 1309, Rum-Rus tarihi olarak 1892 yılıdır, İran tahtında Nasreddin Şah bin Mehmed Şah Kacar devri şairleridir. Rus ülkesinde imparator III. Aleksander Aleksanderoviç’tir. Osmanlı memleketinde ise kara ve denizlere hükmeden Sultan Abdulhamid Han bin Sultan Mecid Han’dır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 147-148).*”

Doğum tarihiyle ilgili en net bilgi verilen şair, Miriş mahlasıyla şiirler yazan Nevvab’ın oğludur: “*Mir İbrahim, 28 Rebiü’s-sani 1288 yılında, güneş doğduktan 3 saat 52 dakika sonra Sünbüle burcunun 9. derecesinde doğmuştur. Yukarıda zikredilen tarihte yaşı 21 civarındadır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 428).*” Bunun dışında müellif, kendi doğum tarihini ve başka bir kaç şairin daha doğum tarihini vermiş, diğer şairlerin doğum tarihlerine değinmemiştir: “*Nevvab, 1249 (1833) yılında Şuşa şehrinde doğmuştur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 236). Cenap Ahund Molla Celal, 1277’de doğmuştur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 367).*”

Zaman ile ilgili diğer bilgilerde, bir hanın, hanlık zamanı ile eşleştirme, başka bir şair ile muasır olduğunu vurgulama, başka bir şairden önce yaşadığını zikretme, tezkireyi yazdığı sıradaki yaşını tahmini bir rakamla vurgulama, çocukluk dönemi ile ilgili bir bilgiyi aktarma gibi yöntemlerin kullanıldığını görüyoruz. “*Molla Penah Vakıf, İbrahim Halil Han Cavanşir’in hanlığı devrinde Şuşa kalesine (M. 1766) gelmiştir. Molla Penah Vakıf, 1801’de sağ imiş (Mir Möhsün Nevvab 1998: 12). Mirza Veli Vidadi, Molla Penah Vakıf’la muasırdır. Vefat ettiğinde yaklaşık 80 yaşındaydı (Mir Möhsün Nevvab 1998: 31). Kerbelayi Safi, 1250 yılında sağ idi. Kerbelayi Abdulla Canı oğlu ile muasırdır. Yukarıdaki tarihte yaklaşık 70 yaşındaydı. Kanber adlı bir şair de onunla muasır olmuştur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 35). Abdulla Canı oğlu, 1255 (1839) da sağ idi ve tahminen 50 yaşındaydı. 1259 yılında vefat etti (Mir Möhsün Nevvab 1998: 35). Yusuf Koca Karabağı, Vakıf’tan ve birinci bölümde adları geçen şairlerden önce yaşamıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 45). Kasım Bey Zakir, 1259 yılında sağ idi ve ben onu gördüğümde yaklaşık 55 yaşındaydı. 1271’de vefat etmiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 49). Mehmed Ali Bey Mahfi, Şimdi 1309 (1890) yılıdır. O da iki ay önce rahmetli oldu. Yaklaşık 70 yaşında idi (Mir Möhsün*

Turkish Studies

Nevvab 1998: 141). İbrahim Bey Azer, çocukluğunun ilk yıllarında Mehdikulu Han Cavaşır tarafından eğitilmiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 117).”

Nevvab, tezkiresinde şairlerin kendi otobiyografilerine de yer verdiği için şairler, kendileri ile ilgili bazı zamanları burada daha teferruatlı anlatmışlardır. Mesela, Meşedi Eyyub Baki, “17 yaşında evlendim. Şimdi 25 yaşındayım (Mir Möhsün Nevvab 1998: 379).” şeklinde yaşı ile ilgili bilgileri vermektedir. Ayrıca, “Bunları yazan Cafer mahlaslı Cafer Hacı Seyyid Kasımoğlu Karabaği, 1255 yılında Şuşa kalesinde doğmuştur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 437). Şaki Abdal, şimdi 1309 yılının Rebiü’l-evvel ayının 20’sidir. Yaşım 50’ye yakındır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 489).” diye şairler kendileri hakkında bilgiler vermişlerdir.

3.1.1.4. Soy, Aile ve Akrabalık

Tezkirede, şairin soy, aile ve akrabalık durumları ile ilgili değerlendirmelerde şairin babası, kardeşi, kardeşinin oğlu gibi akrabalık ilişkileri üzerinde durulmuştur. Şairin, soylu bir aileye mensup olması vurgulanmıştır. Mesela, “Cenap Kinyaz Mehdikulu Han, Lezkiyye (Lezgi) ahalisinin neciplerinden sayılan yüce rütbeli Kinyaz Hasay Han’ın oğludur. Onun Cengiz Han’ın soyundan geldiği rivayet olunmaktadır. Bu husus Han’ın mühründeki yazıda da belirtilmiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 156). Mir Hasan Ağa, Seyyid Hüseyin Ağanın oğludur. Karabağ’ın sevilen ve necip ayanlarından. Annesi Mehdikulu Han Cavaşır’ın kızı muhtereme Hurşid Banu Beyim Natevan’dır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 160). Kasım Bey, Karabağ’ın beyzadelerindedir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 49). Cenap Balaca Ağa, babası Hasan Ali Ağa ile aynı ismi paylaşmakta olup mahlası Han Karadaği’dir. Asılları İran’ın Karadağ bölgesindeki soylu bir ailedendir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 166).”

Tezkirede bazı şairlerin babaları hakkında da bilgi verilmiştir: “Kerbelaşi Abdulla, Camı’nın oğludur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 35). Mirza Hasan, Mirza Cafer’in oğludur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 70). Mirza Fatma, Mirza Bey Baba Aliyarbeyzadenin sevgili kızıdır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 161). Hurşid Banu Beyim, rahmetli Mehdikulu Han ibn İbrahim Halil Han ibn Penah Han Cavaşır’ın kızıdır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 150). Karabağ’ın önceki hâkimi merhum Caferkulu han, Mehemed Hasan ağanın oğlu, o da rahmetlik İbrahim Halil hanın oğludur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 60). Mir İbrahim, Mir Möhsün Nevvab’ın oğludur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 428).” Tezkire müellifi, kendi baba ve dedelerinin adlarını da zikretmiştir: “Mir Möhsün Nevvab bin merhum Mir Ahmed bin Mir Ferzend bin Mir Fasih bin Mir Sabur’dur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 236).”

Tezkirede, iki şairin annesi hakkında bilgi verilmiştir: “Kinyaz Mehdikulu Han’ın annesi muhtereme Hurşid Banu Natevan’dır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 156). Abbas Bey, Hasan Bey oğlu, Karabağ Şuşa’sına bağlı olan Perioğlular’dandır. Annesinin adı Peri olduğu için onu Perioğlu diye çağırıyorlardı. Kendisi Karabağ beylerinden idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 137).”

Kasım Bey Zakir’in torunları genellikle bu yönleri vurgulanarak tezkirede ele alınmıştır: “Abdulla Bey Ali bey oğludur. Kasım Bey Zakir Hindıristani’nin torunlarından. Onun bacioğlu maarifperver Meşedi Samed Bey onun tarihini şu beytlerle demiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 85). İbrahim Bey Azer, Abdulla Bey Asi’nin ağabeyi, Kasım Bey Zakir’in torunudur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 117). Bahış Bey, Behram Bey Fedai’nin kardeşi, Asi’nin kız kardeşinin oğlu ve Zakir’in torunudur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 471). Samed Bey, merhum Esed Beyin oğlu olup Kasım Bey Zakir’in torunu, Abdulla Bey Asi’nin kız kardeşinin oğludur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 175).”

Tezkirede kardeşleri hakkında bilgi verilen şairler de vardır: “Mirza Hakverdi, merhum kadı Mirza Abdulkasım’ın kardeşidir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 97). Hudadad Bey Ali Bey oğlu, Asi’nin kardeşidir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 146). Fahir’in hayatı hakkında malumat elde

Turkish Studies

edemedim. Sonradan öğrendim ki Süleyman ibn Hüseyin Ali ibn Meşedi Murad'dır. Ağa Abdul Rehzen'in abisidir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 488).”

Tezkirede bazen bir şairden bahsedilirken onun babası hakkında ayrıntılı bilgi verilmekte ve meşgul olduğu iş söylenmektedir. Tezkire yazarı, babasını tanıdığı bir şairi şu şekilde tanımlamaktadır: “Denildiğine göre Kerbelayikulu Harrat Yusufi'nin babası, Mehemed İbrahim Han Cavanşir devletinin nağara (def) çalıcısı olmuştur. Ben onu gördüm. Eğlence meclislerinde nağara çalardı, oyunbaz idi, pazarda tellallık ederdi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 115).”

3.1.1.5. Evlilik ve Çocuk Durumu

Tezkirede, müellifin kendisi ile beraber 4 şairin evliliği ile ilgili bilgi verilmiştir: “Ben, Mir Möhsün Nevvab, 29 yaşında evlendim (Mir Möhsün Nevvab 1998: 238).” Kendi otobiyografisini tezkire yazarına gönderen Meşedi Eyyub Baki, “17 yaşında evlendim (Mir Möhsün Nevvab 1998: 379)” şeklinde evliliği hakkında bilgi vermiştir. Müellif, “Meşedi Nesir Karabaği, ilk gençlik yıllarında ticaret amacıyla Şiraz'a gitmiş ve orayı beğendiği için evlenerek oraya yerleşmiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 373). Mirza Necefkuulu, bir kaç yıl önce ailesiyle birlikte Tebriz'e göçmüştür. Orada evlenerek çoluk çocuğa karışmıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 418).” şeklinde bu iki şairin evliliğine değinmiştir.

3.1.1.6. Vefat Kaydı

Vefat kayıtları, şairin ölümü ile ilgili bilgi vermenin yanı sıra, tezkire müelliflerinin ölüm hadisesine bakış açılarını vermesi, daha geniş ifade ile bizim kültürümüzde, bu dünyadan ahirete göçmenin değişik şekillerde ifade edilmesi yönüyle bir orijinallik içerir. Tezkirelerde, doğum hadisesinin aksine şairlerin ölüm tarihleri, ölüm yerleri, ölüm şekli ve sebepleri, mezarının yeri, vefat anındaki son meslekî durumları imkânlar ölçüsünde aydınlatılmaya çalışılmıştır (Kılıç, 1998: 142). Tezkireciler, bazen şairin vefatı için yazılmış tarih beyitlerinden de istifade etmişlerdir (Çapan 1993: 136).

Nevvab, tezkiresinde bazı şairlerin ölümlerini kısa bir ifade ile “vefat etti, rahmetli oldu, Allah'ın rahmetine gitti, ömrü vefa etmedi, dünyadan göçtü” şeklinde ifade etmiştir: “Kanber Gülablı, öğrendiğime göre yaşı seksene yaklaştığında vefat etmiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 42). Mirza Mehdi Bey Allah'ın rahmetine gitmiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 58). Caferkuulu Han, Allah rahmetine gitti (Mir Möhsün Nevvab 1998: 60). Ahund Molla Abbas, gurbette rahmetli oldu (Mir Möhsün Nevvab 1998: 81). Abdulla Bey Asi'nin ömrü vefa etmedi. Yoksa şairlik için lazım olan her şey onda var idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 85).” Mirza Hüseyin Salar'ın ölümüne sebep olan hastalık da söylenmiştir: “O, vodyanka (karnın su toplaması) hastalığı ile dünyadan göçtü (Mir Möhsün Nevvab 1998: 119).”

Nevvab, tezkiresinde, Molla Zeynelabidin Sagarî'nin vefatını edebî bir dille ve ayrıntıları vererek anlatmıştır: “Bu dünya ancak hadiseler sahnesi olduğundan 1271 (1854)'te güneşin batmasına üç saat kala şiddetli yağmur başladı. Merhum Molla Zeynelabidin Sagarî, misafirleri ve sohbet arkadaşları için çay hazırlamakla meşgul idi. Birden yıldırım o biçareye isabet etti ve derhal canını cihamı yaratana emanet etti (Mir Möhsün Nevvab 1998: 104).” Şairlerden Kinyaz Mehdikulu Han-ı Sani'nin vefatı anlatılırken, şairin mahlasıyla ilgi kurulmuş ve “Onun mahlası Vefa'dır. Ancak ömür ona vefa etmedi. 26 Cemaziye'l-evvel 1318 (5 Eylül 1900) tarihinde rahmetli oldu (Mir Möhsün Nevvab 1998: 156).” denmiştir.

Tezkirede, katledilen şairlerle ilgili bilgiler de verilmiştir: “Abbas Bey, 70 yaşında idi. Yukarıdaki tarihten 5 yıl önce kendi köylerinde, onu ansızın tüfek kurşunu ile vurdular. Katili malum olmadı (Mir Möhsün Nevvab 1998: 137).” Kerbelayı Mehemed'in katledilmesinin sebebi, nasıl katledildiği anlatılmıştır: “Kerbelayı Mehemed, 1309'un mübarek Ramazan ayında Araz'ın

kenarında eşini ve kayınvalidesini öldürüp kaçmıştır. Kayınbiraderi onu takip etmiş, yakalamış. Kollarını ve başını kesmiş. Cesedi ortalıkta kalmış. Nihayet birisi onu defnetmiş (Mir Möhsün Nevvab 1998: 463).”

Molla Penah’ın nasıl katledildiği konusunda Nevvab, uzun uzadıya bilgi vermiş, bir bakıma onun ve oğlunun katlini, tezkiresinde hikaye etmiştir: “Molla Penah’ın ömür kağıdına mühür vurulmasına yani öldürülmesine hükmetti. Hizmetçiler Molla Penah’ın evine gelip Mehemed Bey seni çağırıyor dediler. O da çaresiz bir şekilde oğlu Ali Ağa ile birlikte hizmetçilerin önüne düşüp yola koyuldu. Hacı Azim adındaki köprüye ulaştılar. Molla Penah istedi ki Mehemed Beyin evine doğru gitsin. Hizmetçiler dediler ki köprüden geç ve biz nereye gidiyorsak sen de oraya git. Molla Penah dedi, Mehemed Beyin evi aşağıdadır. Hizmetçiler, sözü uzatma ve bizimle gel, dediler. Köprüyü geçince Molla Penah, oğluna bizi nereye götürüyorlar dedi. Oğlu da ona, bir zamanlar senin milleti gönderdiğin yere demiş. Oğlunun babasına işaret ettiği şey şuydu: Molla Penah, kudret sahibi olduğu zamanlarda, halkın kusur işleyenlerinden bazılarının yüksek bir dağın başına gönderilmesine sebep olmuştu. Şimdi de o dağa “adam atılan” derler. Molla Penah’ı, şimdi de kabrinin bulunduğu yere getirdiler. Onu oğluyla birlikte öldürmek istediler. Molla Penah feryat edip, bizi öldürmekten başka çareniz olmadığından bari önce beni öldürün ki oğlumun ölümünü görmeyeyim, dedi. O insafsızlar o biçarenin yalvarmasına kulak asmayıp önce oğlunu sonra kendisini öldürdüler ve orada defnettiler. Sonradan kabrinin üstüne taştan ve demirden bir türbe yapılmıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 11-12).”

3.1.2. Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durum

3.1.2.1. İlmî Durum ve Seviye

Tezkirelerde şairlerin ilmî durumu ve seviyesi üzerine yapılan değerlendirmeler bazen onun şiir sanatındaki başarısını da aydınlatacak özellikler taşır. Nevvab da tezkiresine aldığı şairler hakkında, bu konularda bilgi vermiştir.

Nevvab, kendi hocası Ahund Molla Abbas’ın ilmî durumu hakkında şu bilgileri verir: “Ben, astronomi, reml, usturlab ve nücum ilmini o cenaptan öğrendim. Astronomi ilmine dair kendisi bir kitap yazmıştı. Bazı riyaziyat kitaplarına Cavanşiri adı ile haşiye de yazardı (Mir Möhsün Nevvab 1998: 81).” Müellif kendi ilmî durumunu da tezkiresinde anlatmıştır: “7 yaşımdan itibaren ilim öğrenmeye başladım. Zamanın ilimlerinden bazı garip ilimlere özel ilgi duydum. Ömrümü şu ilimleri öğrenmeye adadım: Cifr, remel, usturlap, nücum, musiki, kimya, simya, himya, rimya, limya, vüfuk, havatim, şairlik, ressamlık. Allah’ın yardımı ile üç yıl önce ruh çağırma ilmini de öğrendim (Mir Möhsün Nevvab 1998: 236).”

Tezkirede, Kerbelayı Abdulla’nın ilmî durumu ve yazmak istediği kitap anlatılmıştır: “Bazı garibe ilimlere ilgisi vardı. İşittiğimize göre Kimya’yı meşk ediyordu. O vakitler artık bilgi birikimi de var idi. Murtaza’nın “Cifr-i Cami” kitabını yazmak istiyordu. Bu falmamenin cüzlerinden 10 cüz yazmıştı ki fani dünyadan göçtü. Ben o 10 cüzü incelediğimde kendi gözlerimle gördüm ki gerçekten de zahmet çekmiştir. Ama sayfaların çoğunda yanlışlar gördüm (Mir Möhsün Nevvab 1998: 35).” Mirza Hakverdi adlı şairin dini ilimleri öğrenmek için başka şehirlere gittiği anlatılmıştır: “Mirza Hakverdi, gençliğinde bu şehirde ilimle meşgul olmaya başlamış ve bir müddet sonra tahsilini devam ettirmek için dinî merkezlere gitmiştir. Bir müddet tahsil aldıktan ve ilahi-ruhani taleplerin derinliğine varid olduktan sonra merhamet güneşi marifet ufuklarından onun talihine doğdu. Bu hevesi onu terk-i dünya etmeye sevk etti ve saadetin yerleşen noktasına ulaştırıp onu mutlu etti. Ömrünü Allah’a ibadet ve itaatle geçirdi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 97).”

Bazı şairlerin ilmî durumu, kimin yanında ne kadar süre ile ilim tahsil ettiği tezkirede kısa ifadelerle anlatılmıştır: “Mirza Ali, tanınmış âlim olup tıp ilminde de mahareti var idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 48). Behram Bey Fedai, Etik ilminde emsalsizdir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 177).

Turkish Studies

Mustafa Bey, Rus ve İslam ilimlerinde iyi derecede bilgi sahibi oldu (Mir Möhsün Nevvab 1998: 411). Ahund Mirza Celal, Karabağ âlimlerindedir. Kirman'da cenap Hacı Mehemed han bin Hacı Kerim han bin Zahirü'd-devlet İbrahim han Kacar'ın yanında yaklaşık 10 yıl ilim tahsil etmiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 367)."

İki şair ise ilmî yönden zayıflığı ile tezkirede söz konusu edilmiştir: "Abdul'un cüzi bilgisi vardır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 464). Meşedi Murtaza, fazla bilgili değildir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 529)."

3.1.2.2. Meslek, Mevki, Geçim Durumu

Tezkirede, meslek, mevki ve geçim durumu ile ilgili bilgiler, benzer konulara göre biraz daha ağırlıklı olarak verilmiştir. Bu bahiste, esnafılık yapan, muallimlikle meşgul olan, avukatlık ve tabiplik yapan ve devlet kademelerinde değişik vazifelerde bulunan şairlerden bahsedilmiştir.

Ticaretle meşgul olan şairler şu şekilde anlatılmıştır: "Kerbelayi Safi, ticaretle uğraşıyordu (Mir Möhsün Nevvab 1998: 35). Abdulla Canı oğlu ticaretle de uğraşıyordu (Mir Möhsün Nevvab 1998: 35). Mirza Hasan, mesleği tacirliktir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 200). Memo Bey Memai, mesleği tacirliktir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 216). Hasan Kara Karabaği, ticaretle meşguldür (Mir Möhsün Nevvab 1998: 421). Meşedi Mahmud Bey, içinde bulunduğumuz 1309 yılında Horasan ve Aşkabat'ta ticaret yapmaktadır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 404). Mirza Beybaba, sonra zenginleşti, binalar yaptırdı (Mir Möhsün Nevvab 1998: 112). Hacı Abbas Agah'ın kervansaray ve dükkanları vardır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 112)."

Kadılık, mersiye-hanlık, mollalık (imamlık), cenaze defin işleri yapan şairler şu şekilde ele alınmıştır: "Mirza Ali, Karabağ'ın Şuşa şehrinde birinci kadı olmuştur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 48). Mirza İbrahim Seba, Karabağ'ın Şuşa ahalisinin molla ve şairlerindedir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 95). Mirza Hakverdi, Karabağ'ın Şuşa şehrinin önceki kadısı olmuştur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 97). Molla Zeynelabidin Sagari'nin sanatı mollalık ve mersiyehanlık idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 104). Mirza Necefku'nun mesleği mersiyehanlıktır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 418). Molla Mehemed'in mesleği mollalık ve cenaze işleri ile ilgilenmektir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 498). Molla İbrahim'in mesleği cenaze yıkamak, Muharrem ayında şebih çıkarmak (Kerbela olayını dram şeklinde canlandırmak), şiir yazmaktır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 534). Kerbelayikulu Yusufi, son zamanlarda şebih-gerdanlık (dinî dramlarda rejisörlük) yapıyordu (Mir Möhsün Nevvab 1998: 115)."

Rusça bildiği için devlet dairelerinde çalışan şairler de vardır: "İbrahim Bey Azer, Rusçayı iyi bilirdi ve Rus mahkemelerinde avukatlık yapıyordu (Mir Möhsün Nevvab 1998: 117). Mirza Hüseyin Salar, çoğu vakit Rus idaresine hizmet ederdi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 119). Mirza Mariz, önceleri yoksul ve miskin idi. Bir şekilde Rusça ve Farsça'da mahir oldu. Bu şekilde rütbe ve makam sahibi oldu. Rus devletinin sayesinde şeref sahibi oldu. Rus serdarının yanında Tiflis'te ona büyük bir makam verdiler. 45 yaşında bu dünyadan göçene kadar o makamda bulundu (Mir Möhsün Nevvab 1998: 46)."

Tezkirede adı geçen şairlerden bazıları, değişik mesleklerle meşgul olmuşlardır: "Molla İsmail, ilk gençlik yıllarında saraçlık, sonra aktarlık yapmıştır. Şimdi ise molladır. Mesleği çocuklara ders anlatmaktır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 443). Mirza Muhtar'ın meşguliyeti muallimliktir. Çocuklara Rusçayı öğretir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 453). Şaik'in mesleği muallimliktir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 542). Mirza Haydar'ın mesleği tabipliktir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 438). İsmail Bey Daruğe, şehrin darga yönetimi (zabitalık görevi) onun elindedir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 417)."

Turkish Studies

Tezkire müellifi Nevvab'ın müzikle de yakından ilgisi vardır. Bu sebeple müzikle meşgul olan şairlere de eserinde yer vermiştir: “*Mirza Sadık, ilk gençlik yıllarında hanendelik yapmıştır. Şimdi merhum Mehdikulu Hanın kızı Hurşid Banu beyimin himayesinde onun yardımlarıyla yaşamaktadır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 408). Meşedi Mehemed'in güzel sesi vardır. Bazen hanendelik de yapmaktadır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 493).*”

Nevvab, bazı şairlerin mesleğini biraz küçümser bir ifade ile anlatmıştır: “*Ali Meded, ilk gençlik yıllarında gece bekçiliği yapardı, tanbur çalardı. Düğünlerde bedaheten şiir söyler, kafiye düzerdi. Onun bununla aşkbazlık ederdi. Ömrünün sonlarında derviş olup pazarlarda kendi şiirlerini okurdu (Mir Möhsün Nevvab 1998: 138). Hasan Lala'nın mesleği yiyip içmek, düğünlerde irticalen şiir söylemek ve oynamaktır. Def de çalardı (Mir Möhsün Nevvab 1998: 535).*”

Devlet adamlarına yakın olduğu ve önemli görevlerde buldukları için mevki sahibi olan şairler de vardır: “*Mirza Veli Vidadi, Karabağ'ın önceki valisi merhum İbrahim Han Cavanşir'e yakın idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 31). Molla Penah Vakıf, Hana ve oğluna çok yakın olduğu için hanın çevresindekilerin kıskançlığına maruz kalmıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 11). Balaca Ağa Han Karadaği'nin ecdadı, Safevi padişahlarının huzurunda halifeler halifesi makamında bulunmuştur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 166). Kinyaz Mehdikulu Han-ı Sani, Rusya devletinde büyük mansıp sahibidir ve yüksek bir maaşı vardır. Rusça ve Farsça bilmektedir. Bir kaç yıl önce Rusya devleti tarafından büyük bir vazife ile Tahran'a gönderilmiş ve İran şahı ile görüşmüştür. Rus-Osmanlı savaşına da iştirak etmiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 156).*”

3.1.3. Kişilik Yapısı ve Özellikleri

Tezkirede, şairlerin kişilik yapısı, karakteri ve ahlakıyla ilgili bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Müellif, bu değerlendirmelerinde genelde olumlu bir tutum sergilemekle birlikte, zaman zaman da şairlerin eksik ve olumsuz yanlarını söylemekten geri kalmamıştır.

3.1.3.1. Saf Yaradılışlı

Nevvab, iki şairin yaradılışça biraz saf olduğu bilgisini vermiştir: “*Mirza Mehemed Katib, saf yaradılışlı bir kişiydi. Kim ne derse inanırdı. Çoğu zaman gülmek için, bazı şakacı kimseler, başka kimselerin dilinden ona yalan haberler ulaştırırlardı ki falanca sana böyle demedi, şöyle dedi. Aynı gün veya akşam o biçare günahsız kimseye hiciv yazardı (Mir Möhsün Nevvab 1998: 129). Meşedi Eyyub Baki, saf yaradılışlı bir gençtir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 379).*”

3.1.3.2. Mizaç ve Ahlak

Nevvab, şairlerin mizaç ve ahlaklarını aşağıdaki ifadelerle değerlendirmiştir.

3.1.3.2.1. Hoş Ahval, Geçimli

Tezkireciler, genel olarak pek çok şairi güzel huy ve ahlak sahibi olmaları bakımından överler (Tolasa 2002: 148). Nevvab'ın değerlendirmelerinde kişinin güzel davranışlı ve geçim ehli olması ön plana çıkmaktadır. Bu da tezkire müellifinin, genelde insanlarda özelde ise şairlerde dikkat ettiği özelliği vermesi açısından önemlidir. Müellif yedi şairi bu yönüyle takdire değer bulmuştur: “*İbrahim Bey Azer, hoş ahval bir kişi idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 117). Mirza Elesker Nevres, etrafındakilerle iyi geçinen, herkese gereken saygıyı gösteren, insanlara yardım eden bir kişidir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 188). Ahund Mirza Celal'in kendine has güzel bir yaratılışı vardır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 367). Meşedi Nesir Karabaği, çok akıllı, beğenilen, iyi davranışlı ve vakarlı, temkinli bir gençtir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 373). Hasan Kara Karabaği, güzel ahlaklı biridir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 421). Mirza Süleyman, halim, insanlarla iyi geçinen, hoş endamlı bir gençtir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 447).*”

3.1.3.2.2. İhmalci

Müellif, tezkiresinde, iki şairin ihmalci yaradılışından şikayet etmektedir: “*Balaca Ağa Han Karadağı, Meclis-i Ferâmuşân’ın üyelerinden biri olmasına rağmen, yaşayan bütün Karabağ şairleri büyük hevesle kendi el yazıları ile şiirlerini yazarak bu tezkirede yer alması için bana gönderdikleri halde, (hepsini de buraya yazdım) o, bugün deyip yarın deyip 2 yıl boyunca beni oyalamıştır. Buna rağmen ben, onun aşağıdaki şiirlerini yazdım. Hacı Abbas Agah, işlerinde çok yavaş ve ağırcaıdır. Şiirlerinden seçip bu tezkirede yer almak üzere bana göndermesi için ona kâğıt göndermişim. Beni bir yıl bekletti. Ben tekrar tekrar söylemekten yoruldum. Sonunda çaresiz kalarak aşağıdaki şiirleri yazdım (Mir Möhsün Nevvab 1998: 166).*”

3.1.3.2.3. Cömert

Tezkirede, Natevan’ın cömertliği ve hayırseverliği, “*O her zaman eli açık ve hayır membaı olmuş, hürmetli nesli ve ecdadı gibi ihsanda bulunmuştur. Özellikle 1291 (1872) yılında Şuşa şehri halkı için şehrin batı tarafındaki uzak bir mesafeden çok büyük zorluklarla ve çok para harcayarak içme suyu çekirip şehrin kuzey tarafına ulaştırmıştır. Suyu depolamak için de büyük ve sağlam bir sarnıç yaptırmıştır. Şehir halkının dinlenme ve gezintisi için Cennet gibi bir bahçe yaptırdı. Aynen cennette olduğu gibi ağaçların ve çiçeklerin dibinden gece gündüz su akmaktadır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 149).*” şeklinde ve Caferkulu Han’ın cömertliği ise “*her gün onun sofrasında 30-40 kişi karnını doyururdu. Kendisi ne yiyorsa misafirlerine de ondan ikram ederdi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 60)*” şeklinde anlatılmıştır.

3.1.3.2.4. Şakacı

Tezkirede Meşedi Eyyub Baki’nin şakacı bir yaradılıştaki olması, “*hoş simalı, şen şakrak, hoş sohbet bir gençtir. Bütün sözleri şakalaşma ile doludur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 379)*” şeklinde ifade edilmiştir.

3.1.3.3. İnanç Dünyası

Tezkirede, şairlerin inançları ile ilgili olarak genellikle mezheplerinden bahsedilmiştir. Bir şairin mümin bir kişiliğe sahip olduğundan söz edilmiştir: “*Mirza Veli Vidadi hakkında dedikleri gibi, kendi sözlerinden de bellidir ki o Sünni’dir. Ancak şimdi onun bütün nesli Karabağ’da Şia mezhebindedir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 31). Ahund Molla Abbas, Şia mezhebinden idi. Bazıları onu sehven avam sayarlardı. Ancak ben emin idim (Mir Möhsün Nevvab 1998: 81). Molla Sadi, işittiğime göre sıradan halktandır. Sonra bir söylenti yayıldı ki itikadını değiştirip Şia mezhebine geçmiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 123). Kerbelayı Elekber, mümin bir kişidir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 521).*”

3.1.3.4. Şahsiyet Zenginliği ve Olgunluğu

Tezkire yazarlarının şairler ile ilgili olumlu değerlendirmelerde bulunduğu bahislerden birisi, şahsiyet zenginliği ve olgunluğu ile ilgili kısımdır. Mir Möhsün Nevvab da eserinde beş şair hakkında bazı olumlu kanaatlerini bildirmiştir: “*Molla Penah Vakaf, zarafet sahibi olmuştur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 12). Mirza Mehdi Bey vakarlı, nükteli ve akıllı bir kişi idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 58). Mehmed Ali Bey Mahfi, zamanın âriflerinden sayılırdı (Mir Möhsün Nevvab 1998: 141). Mirza Hasan, kusursuz bir şahıstır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 200). Memo Bey Memai, hoş simalı, nezaketli, kusursuz, hoş huylu bir gençtir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 216).*”

3.1.3.5. Hüner ve Kabiliyetler

Tezkirede şairlerin müzik, resim, hüsn-i hat ve hakkaklık konusundaki hüner ve kabiliyetleri ifade edilmiştir: “*Caferkulu Han, musiki sever bir şahıs idi. Onun meclisinde her zaman saz u*

Turkish Studies

nevaz, tar ve tanbur, çeng ve çigane, hanende ve muganniler olurdu. Kendisinin de musiki ilmene, destgah ve mugamata, onun şubelerine mahareti çok idi. Berbutda her türlü müziği çalar idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 60). Molla Zeynelabidin Sagarî'nin musiki ilminde de mahareti ve bilgisi var idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 104). Mirza Ali'nin güzel hattı vardır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 48). Ağa Mir Mehdi, çalışkan bir insandır. Güzel hattı vardır. Hakkaklık işini de bilir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 413). Mirza Mehmed Katib, Gubari hat ile güzel yazardı (Mir Möhsün Nevvab 1998: 129). Mirza İbrahim Seba'nın sanatı muallimlik idi ve güzel hattı var idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 95)."

Müellif, Natevan'ın bir kadın olduğunu vurgular ve onun yeteneklerini de şöyle anlatır: *"Natevan, kadınlara has olan yetenekler konusunda çok mahirdir. Ressamlık sanatında kabiliyetli ve kâmilidir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 150)."*

3.1.3.6. Alışkanlıklar

Tezkirede, bir şairin hobi sayılabilecek bazı alışkanlıklarından şu şekilde söz edilmiştir: *"Caferkulu Han, oyunbazları, sihirbazları severdi ve onun meclisinde her zaman böyle adamlar bulunurdu. Çoğu zaman başka vilayetlerden gelmiş pehlivanlar onun huzurunda güreşirdi. Erkek develeri, öküz ve koçları birbirinin üzerine salar, horoz ve keklik dövüştürür, köpek boğuştururdu. Merhum, nükte ve şakayı çok severdi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 60)."*

3.1.4. Fizikî Durum ve Görünüm

Tezkirelerde, ele alınan şairin dış görünüşüyle ilgili bilgiler de verilir. Nevvab da tezkiresinde hem vefat etmiş hem de sağlığında kendisiyle görüşmüş olduğu şairlerin dış görünüşü ile ilgili bilgiler vermiştir.

3.1.4.1. Güzellik

Nevvab, tezkiresine aldığı şairlerin güzelliklerinden bahsederken genellikle hoş simalı, hoş kametli ifadelerini kullanmıştır. Müellif, bazen şairin göz rengi hakkında da bilgi vermektedir: *"Kasım Bey Zakir, hoş simalı, uzun boylu, ince kametli ve mavi gözlü bir adam idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 49). Mirza Mehdi Bey, uzun boylu, hoş simalı biri idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 58). Mirza Hasan, denildiğine göre, güzel simalı, hoş kametli ve şirin dilli bir genç idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 70). Ahund Molla Abbas, hoş yaratılışı ve hoş simalı idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 81). Molla Zeynelabidin Sagarî, uzun boylu, hoş görünüşlü, hoş simalı, mavi gözlü bir kimse idi. Güzel sesi ve avazı var idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 104). Mustafa Bey, kusursuz görünüşlü, zayıf yapılı, mavi gözlü, cana yakın ve şakacıdır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 411). Natevan, davranışları ve mizacı tabii bir insan, dış görünüşü kusursuz ve zarif bir kadındır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 150). Kinyaz Mehdikulu Han-ı Sani, yüce boylu, hoş huylu, güzel yüzlü ve hoş yaratılışlı bir gençtir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 156). Mir Hasan Ağa, güzel simalı, güzel huylu, güzel görünüşlü bir gençtir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 160). Mirza Fatma Kemine, hoş simalı, iyi huylu ve etrafındakilere iyi davranan bir kadındır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 161). Hasan Kara Karabaği, siyah gözlü bir kişidir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 421)."*

3.1.4.2. Bedensel Özürlü

Müellif, ele aldığı şairlerin daha çok burun, yüz ve gözlerindeki bozuklukları, çirkin görünüşü dile getirmiştir. Bazen bedenlerinin zayıflığı da vurgulamıştır: *"Mirza Hüseyin Salar, geniş bedenli, iri göbekli, patlak gözlü bir kişi idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 119). Ali Meded, kara simalı bir kişi idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 138). Meşedi Eyyub Baki, zayıf bedenli bir gençtir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 379). Abdulla Bey, zayıf cüsseli bir gençtir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 402). Meşedi Mahmud Bey, iri burunlu, gözleri zayıf gören bir kişidir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 404). Hasan Kara Karabaği, esmer yüzlü biridir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 421)."*

Turkish Studies

Molla İsmail, uzun boylu, iri burunlu bir kişidir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 443). Molla Salih, zayıf bedenli küçük gözlü bir kişi idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 461).”

3.1.4.3. Hastalık

Nevvab, tezkiresinde, şairlerin geçirdikleri hastalıklara fazla değinmemiştir. Sadece iki şairin hastalığı ile ilgili bilgi vermiştir. Bunlardan biri olan Valeh’in bir cilt hastalığına yakalandığı anlaşılmaktadır: “*Merhum Valeh’in suratu öyle bir hale gelmişti ki kim onu görseydi onunla nesr veya nazmla alay edip eğlenmek isterdi. Bu mevzuda Kanber ve Baba Bey adlı şairler ile birbirlerine hiciv söyleyip müşaare etmişlerdi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 37).*” Bir diğer şair olan Mirza Hüseyin Salar’ın ölümüne sebep olan hastalık söylenmiştir: “*O, vodyanka (karnın su toplaması) hastalığı ile dünyadan göçtü (Mir Möhsün Nevvab 1998: 119).*”

3.1.4.4. Heybetlilik

Nevvab’ın, tezkiresine aldığı şairlerle ilgili vurguladığı hususlardan biri de onların güçlü kuvvetli olmaları, heybetli görüntüleridir. Bu konuda Caferkulu Han hakkında çok teferruatlı bilgiler verilmiştir: “*Caferkulu Han, uzun boylu, iri cüsseli, enli bedenli bir adam idi. Dediklerine göre gençliğinde çok güçlü ve kuvvetli bir adam imiş. Şecaatli olduğu yüzünden gözünden belli oluyordu. Ben onu ata bindiği sırada gördüm. Az kala, ayakları atın üzengisinden yere degecekti (Mir Möhsün Nevvab 1998: 60).*” Bu şair dışında, Nevvab, üç şairi daha bu şekilde betimlemiştir: “*Mehemmed Bey, heybetli bir kişi idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 68). Rahim Bey, heybetli, sağlam bedenli, uzun boylu, çok dolgun ve iri göbekli bir adam idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 77). Mirza İbrahim Seba, heybetli bir kişi idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 95).*”

3.2. Edebî Kişilik ile İlgili Bilgi ve Değerlendirmeler

Nevvab, tezkiresine aldığı şairlerin edebî kişiliklerini ifade ederken benzer kelime ve kavramları kullanmıştır. Birkaç şairin farklı yönlerini vurgulamış, kendisini ise oldukça ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır.

3.2.1. Şairlerin Eserlerinin Kemiye ve Keyfiyeti

3.2.1.1. Şiirlerin Kemiye

Nevvab, eserinde ele aldığı şairlerden birkaçının şiirlerinin kemiye temas etmiş, bunları gazel sayısı ya da beyit sayısı şeklinde ifade etmiştir. Tezkirede, Mirza Hakverdi adlı şairden bahsedilirken, bu şairin divanının olmadığı, bir miktar şiirinin müellifin eline geçtiği ancak işin çokluğu sebebiyle bunların hepsinin tezkireye yazılmadığı gibi bir açıklama yapılmıştır: “*Mirza Hakverdi’nin divanı yoktur. Gizli kalmasın ki merhumun 32 gazeli elime geçti. Ancak işin çokluğu onların hepsini yazmaya engel oldu. Bu sebeple onlardan 16’sı ile bu tezkire bezendi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 97).*” Sagarî’nin iki divan tertip ettiği şu şekilde söylenmiştir: “*Molla Zeynelabidin Sagarî, şiirde iki cild kitap nazma çekmiştir. İki divanı var. Biri Farsça, biri Türkçe (Mir Möhsün Nevvab 1998: 104).*” Başka bir şairin şiirlerinin sayısı belirtilirken bunları türü de açıklanmıştır: “*Mirza Mehemmed Katib’in sanatı şiir söylemek idi. Şiirlerinin çoğu hiciv idi. Kaside, gazel, muhammes, murabba, müstezad, kafiye, müzehrefat (hezeliyat) ve hicivlerinin sayısı tahminen 2000 beyit vardır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 129).*” Nevres’in şiirlerinin beyit sayısı, Mirza Fatma Kemine ve Abdulla Bey’in ise şiirlerinin adedi yaklaşık olarak ifade edilmiştir: “*Mirza Elesker Nevres’in şiirleri 1000 beyit civarındadır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 188). Mirza Fatma Kemine’nin benim hesabıma göre 300-400 civarında şiiri vardır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 161). Abdulla Bey’in şiirlerinin sayısı 300 civarındadır.*” Molla Penah Vakıf’ın şiirlerinin dağınık olarak pek çok yerde yazılı olduğu, ancak divanının olmadığı vurgulanmıştır: “*Molla Penah Vakıf’ın güzel şiirleri dağınık halde çok yerde kaydedilmiştir. Divanı yoktur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 12).*”

3.2.1.2. Şiirlerin Keyfiyeti

Genel olarak şairlerin biyografilerini bir araya toplayan tezkirelerin bu fonksiyonlarının yanı sıra icra ettikleri başka bir görev daha vardır. Bu da şiir eleştirisi konusudur. Tezkire yazarlarının, müellifliklerinin yanı sıra iyi birer eleştirmen oldukları da söylenebilir. Biz bunun en güzel örneğini Anadolu sahası tezkire müelliflerinden Latîfî ve Âşık Çelebi’de görürüz. Bu iki tezkire yazarı, Anadolu sahasında hem tezkireciliğin temellerini atmış, hem de klasik şiir tenkitçiliği konusunda bir yol açmışlardır.

Nevvab da tezkiresine aldığı ve biyografisini kendi yazdığı şairlerin şiirlerini değerlendirmiş, bu şiirlerin keyfiyeti hakkında hükümler vermiştir. Nevvab’ın bu değerlendirmelerde yaklaşımı genellikle olumludur. Hatta kendi oğlunun şiirlerini tezkireye dahil etme sebebi olarak, onu şiir yazmaya teşvik etmek şeklinde bir açıklama yapmıştır. Şairlerin kendi yazdıkları otobiyografiler de tezkirede yer almıştır. Burada, tezkire müellifinin herhangi bir müdahalesi olmadığından, şiirin keyfiyeti ile ilgili değerlendirmelere de rastlanmamaktadır. Nevvab, tezkiresine aldığı bazı şairlerin sadece hezeliyat yazdığını belirterek, bu şiirleri tezkireye yazmanın uygun olmayacağını söylemiştir: “*Meded imzası ile söylemiştir. Muhtelif hezeliyatı var ki yazılmasını uygun bulmadım (Mir Möhsün Nevvab 1998: 138).*”

3.2.1.2.1. Revan

Müellif, Kerbelayı Abdulla’nın şiirlerini revan, akıcı olarak nitelendirmiştir: “*Kerbelayı Abdulla revan şiirler demiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 36).*”

3.2.1.2.2. Köy Şairlerine benzer

Nevvab, Kerbelayı Safî Valeh’in şiirlerini köy şairlerinin şiirlerine benzetmiştir. Burada, şairin, halk şiirine yakın şiirler söylediğini ve Nevvab’ın muhammes, müstezad ve terci-bend nazım şekillerini halk şiirine de dâhil ettiğini anlayabiliyoruz: “*Kerbelayı Safî Valeh, köy şairleri gibi şiirler söylerdi. Mesela: muhammes, müstezad, terci-bend, koşma vb. (Mir Möhsün Nevvab 1998: 35)*”

3.2.1.2.3. Hiciv içerikli

Müellif, eserine aldığı şairleri değerlendirirken, en çok onların şiirlerinin hiciv içerikli olmasına vurgu yapmıştır. Bunlardan birkaçı şöyledir: “*Kasım Bey Zakir, çok vakit ince hicivler derdi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 49). Caferkulu Han, çoğu zaman mollalarla hicivle karışık şiir söylerdi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 60). Hasan Kara Karabaği’nin hiciv, satir, gazel vb. oluşan dağınık şiirleri vardır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 421).*”

3.2.1.2.4. Muhtelif

Nevvab, tezkiresine dâhil ettiği iki şairin farklı türlerde şiir yazdığını belirtmek için bu kelimeyi kullanmıştır: “*Mirza Mehdi Bey, bana muhtelif şiirlerinin olduğu söylendi. Ancak ben görmedim (Mir Möhsün Nevvab 1998: 58). Rahim Bey, ara sıra çeşit çeşit şiirler söylerdi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 77).*”

3.2.1.2.5. Metin ve Melih

Nevvab, iki şairin şiirlerini bu ifadelerle değerlendirmiştir: “*Meşhedi Nesir Karabaği, metin şiirler, melih gazeller söyler (Mir Möhsün Nevvab 1998: 373). Meşedi Eyyub Baki’nin metin ve melih şiirleri muhtelif gazelleri vardır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 379).*”

3.2.2. Şairin Tabiatı

Nevvab, tezkiresinde, şiirin kemiyeti ve keyfiyeti ile ilgili değerlendirmelerin yanında şairin tabiatı ile ilgili bazı değerlendirmeler de yapmıştır. Burada, sahib-tab', şiir heveslisi, sahib-hayal gibi değerlendirme ifadeleri kullanmıştır.

3.2.2.1. Sahib-tab'

Müellifin, şairin, şairlik yaradılışını değerlendirirken en sık kullandığı ifadelerden biri budur. Aslında "tab" yaradılış demektir. Ancak Nevvab, bu kelimeyi "şairlik yaradılışı" anlamında kullanmıştır. Molla Penah Vakıf'la ilgili değerlendirmede, "Aşağıdaki şiirler, o merhumun tab'ının neticesidir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 12)." denmiştir. Kasım Bey Zakir hakkında, "Aşağıdaki şiirler o cenabın tab'ının mahsulüdür (Mir Möhsün Nevvab 1998: 49).", Behram Bey Fedai hakkında, "Şairlik tab'ı vardır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 177)." ve Mirza Haydar hakkında, "Aşağıdaki şiirler onun tab'ındandır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 438)." ifadeleri kullanılmıştır.

3.2.2.2. Şiiri seven, şiire hevesli

Nevvab, şairlik yaradılışı konusunda emin olamadığı, yani tam olarak şair nitelmesini yapamadığı bazı kişileri "şiiri seven, şiire hevesli" şeklinde tanımlamıştır: "Mirza Mehdi Bey, şiiri severdi, kendisi de bazen şiir söylerdi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 58). Mir Hasan Ağa, nesri ve şiiri sever. Kendisi de ara sıra şiir yazmaktadır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 160). Ağa Mir Mehdi'nin şiir söylemeye de hevesi vardır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 413). Mirza Haydar, şiir söylemeye heveslidir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 438)."

3.2.2.3. Sahib-hayal

Tezkirede, bazı şiirler nitelenirken, "şairin hayalinin ürünü" olarak nitelenmiştir. Tezkire yazarı, bu şiirlerin şairlerinin, şairlik yaradılışına sahip olduğunu ve bu şiirleri güzel bir hayal ile söylemiş olduğunu ifade etmiştir. Mehmed Bey, İbrahim Bey Azer (Mir Möhsün Nevvab 1998: 117), Mirza Hüseyin Salar (Mir Möhsün Nevvab 1998: 119) ve Kerim Bey'in (Mir Möhsün Nevvab 1998: 122) şiirleri için, "Aşağıdaki şiirler o merhumun hayalindedir.", Ağa Mir Mehdi Hazani'nin şiirleri için, "Aşağıdaki şiirler o seyidin hayalatındandır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 413)." denmiştir.

3.2.3. Edebî Kültür ve Gelenek Bakımından Şair

3.2.3.1. Şiire Başlama, Çalışma ve Yetişme

Nevvab, tezkiresinde ele aldığı şairlerin şiire başlama ve yetişmeleriyle ilgili fazla bilgi vermemiştir. Mirza İbrahim Seba'nın bir gün bedaheten şiir söylemesini, "Bir gün merhum hanımı Ayna'nın yüzünü kederli görür, vecde gelip derhal bu ferd ile ona seslenir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 95)." şeklinde bir beyit örnek vererek açıklamıştır. Kerim Bey için, "Yenice şiir söylemeye başlıyordu. Rahmetli oldu (Mir Möhsün Nevvab 1998: 122)." şeklinde, şiire daha yeni başlamışken vefat ettiği bilgisini verir. Bahış Bey için, "Şiir söylemeye yeni başlamıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 471)." der. Müellif, Molla Salih için, "Bazen şiir de yazardı. Aşağıdaki şiirler onundur. Bu şiirlerden malum olur ki şiir yazmaya yeni başlamıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 461)." diyerek şiirlerindeki üsluptan hareketle onun şiire yeni başladığı çıkarımını yapar. Hasan Lala'nın ise herhangi bir eğitimi olmamasına rağmen, şiir söyleme becerisine sahip olduğu ifade edilir: "Hiç bir tahsili olmamasına rağmen kafiye bilgisine sahiptir ve şiir söyler (Mir Möhsün Nevvab 1998: 535)."

3.2.3.2. Yabancı Dil ve Edebiyatlar

Nevvab, "Tezkire-i Nevvab" adını verdiği eserine Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinde, özellikle de Şuşa şehrinde yetişen şairleri almıştır. Burada yetişen şairlerin ana dili de Azerbaycan

Turkish Studies

Türkçesidir. Dolayısı ile tezkiredeki şairler, esas olarak Azerbaycan Türkçesi ile şiir yazmışlardır. Ancak, geleneğin etkisi ile bu sahada Farsça ve Arapça da şiir dili olarak kullanılmıştır. Hatta Nevvab, bu tezkiresini Azerbaycan Türkçesi ile değil Farsça olarak kaleme almış, tezkirede yer verdiği şairlerin de pek çok Farsça şiirini örnek olarak göstermiştir. Bunun yanında en az Farsça şiirler kadar, Azerbaycan Türkçesi ile yazılmış şiirler de tezkireye alınmıştır. Tezkirenin yazıldığı 1890'lı yıllar, Çarlık Rusya'sının bu coğrafyada büyük etkisinin olduğu yıllardır. Yönetimin de etkisi ile Rusça, bu coğrafyada yaygınlaşmaya başlamıştır. Rusçadan Azerbaycan Türkçesine şiir çevirileri yapılmaya başlamıştır. Balaca Ağa Han Karadaği, Rus şairlerinden şiirler tercüme etmiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 166). Müellif, kendi oğlu Mir İbrahim'in de Rusça öğrenmesini sağlamıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 428).

Tezkirede, yabancı dil ve edebiyatlarla ilgili şu bilgiler yer almaktadır: “*Kasım Bey Zakir, Türkçe ve Farsça kaside, gazel, muhammes, dörtlükler yazıp herkese verirdi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 49). Ahund Molla Abbas, Arapça, Farsça ve Türkçeyi mükemmel bilirdi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 81). Mirza Hüseyin Salar'ın, Arapça ve Farsça konusunda bir miktar bilgisi var idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 119). Mir Hasan Ağa, Farsça ve Rusçayı yeni öğrenmeye başlamıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 160). Balaca Ağa Han Karadaği, bazen Farsça, bazen Azerbaycan Türkçesinde şiirler söyler. Rus şairlerinden Krilov'un bazı şiirlerini manzum olarak tercüme etmiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 166). Behram Bey Fedai, Farsça ve Rusçayı iyi bilmektedir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 177). Mirza Nevres, Farsça ve Rusçayı bilir. Çoğu zaman Farsça ve Türkçe şiirler yazmaktadır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 188). Meşhedi Nesir Karabaği, Şiraz'da Farsçayı mükemmel bir şekilde öğrenmiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 373). Ağa Mir Mehdi, Arapça, Farsça ve Türkçeyi iyi bilir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 413). İsmail Bey Daruğe, Farsça ve Azerbaycan Türkçesiyle şiirler yazmaktadır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 417). Mir İbrahim, Farsça, Arapça, Rusça, Fransızca okuyabilir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 428). Kanber Gülablı, Farsça konusunda biraz bilgisi vardı (Mir Möhsün Nevvab 1998: 42).*”

3.2.4. Şair ve Çevresi

3.2.4.1. Şairler Arası Yakınlık ve Münasebetler

Nevvab tezkiresinde şair ve çevresi ile ilgili hususlardan biri, şairler arası yakınlık ve münasebetler konusudur. Bununla ilgili olarak müellif, şairlerin birbirlerine hiciv yazmaları, müsaare ve münazarada bulunmalarını vurgulamış, şairlerin muasır olup olmadıklarını belirterek onlarla ilgili bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Özellikle tezkirenin başında Molla Penah Vakıf ile Mirza Veli Vidadi arasındaki deyişmelerden pek çok örnek verilmiştir. Müellif de bu hususu, “*Mirza Veli Vidadi, Molla Penah'a rakip olmuş ve birbirleriyle şiirleşip hiciv yazmışlardır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 31).*” şeklinde ifade etmiştir. Bu konuyla ilgili, tezkiredeki diğer değerlendirmeler şunlardır: “*Valeh, Kanber ve Kerbelayı Abdulla Canızade ile bazı vakitlerde şiirleşmiştir. Birbirlerine hicivler söylemişlerdir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 35). Mirza Hasan, bazen şiir yazardı. Hem de şiirleşirdi. Mehemed Bey ve Aşık Peri Maralyani ile şiirleşmesi vardı (Mir Möhsün Nevvab 1998: 70).*” Nevvab, kendisinin Mirza Hasan ile şiirleşmesini şu şekilde anlatmıştır: “*Bir yıl önce, ben Meclis-i Üns'ün üyeleri ile birlikte onunla müsaarede bulundum (Mir Möhsün Nevvab 1998: 200).*”

3.2.4.2. Edebî Meclis Mensubu Olması

Nevvab'ın yaşadığı Şuşa şehri, hem o dönemde hem de 8 Mayıs 1992 tarihinde Ermeniler tarafından işgal edilinceye kadar, edebiyat ve müzik etkinliklerinin yoğun olarak icra edildiği bir kültür ve sanat şehri idi. Günümüzde Bakü'de yaşayan pek çok şair ve müzisyen de aslen Şuşa'lıdır. Şuşa gibi bir edebiyat şehrinde faaliyet gösteren iki edebî meclis vardı. Bunlar, Meclis-i Üns ve Meclis-i Ferâmuşân'dır. Tezkirede adı geçen şairlerden pek çoğu Meclis-i Üns'ün veya

Meclis-i Ferâmuşân'ın, bazen de her ikisinin üyesidir. Nevvab, aynı zamanda Meclis-i Ferâmuşân'ın başkanlığını da yapmıştır. Tezkiresinde, bu meclislere mensup olan şairleri şu şekilde ifade etmiştir: “*Balaca Ağa Han Karadaği, bizim Meclis-i Ferâmuşân'ın üyesidir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 166). Meşedi Eyyub Baki, bizim Meclis-i Ferâmuşân'ın üyelerindedir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 379). Mirza Hasan, Meclis-i Üns'ün üyelerindedir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 200). Memo Bey Memai, Meclis-i Üns'ün üyeleri içinde altı şairden biri sayılır. Çoğu zaman Meclis-i Üns'te şiir söyler (Mir Möhsün Nevvab 1998: 216). Hacı Abbas Agah, Meclis-i Üns'ün üyelerindedir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 370). İsmail Bey Daruğe, Meclis-i Üns'ün şairlerindedir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 417).*”

3.2.5. Eseri Bakımından Şair

Tezkirelerin verdiği biyografik bilgilerin içinde şairlerin eserleri, bu eserlerin nicelik ve nitelikleri de vardır. Tezkire yazarı, eserinden hareketle şairin sanatkârlığını değerlendirir, ona bir kıymet biçer. Nevvab da tezkiresine aldığı şairlerin eserlerinin adı, türü ve durumu hakkında bilgiler vermiştir. Burada, en ayrıntılı bilgiyi kendi biyografisini verdiği bölümde, kendi eserleriyle ilgili vermiştir.

3.2.5.1. Eserin Adı, Türü, Miktarı, Telif-Tercüme Oluşu

Nevvab, eser hakkında bilgi verirken genellikle şairin şiirlerinin dağınık olup olmadığını, şiirlerini bir divanda toplayıp toplamadığını, eserin türünü, şiirlerin miktarını belirtir. Müellif, genelde şairin şiirlerinin nazım şeklini belirtmiş, özellikle mersiye şairlerinin bu yönünü vurgulamıştır. Hezeliyat türünde yazan şairlerden bazılarının şiirlerinin, tezkireye alınmaya uygun olmadığını da söylemiştir. Örneğin Ali Meded hakkında, “*Muhtelif hezeliyatı var ki yazılmasını uygun bulmadım (Mir Möhsün Nevvab 1998: 138).*” denilmiştir.

Şiirleri dağınık halde bulunan ve divanı olmayan şairlerle ilgili Nevvab'ın değerlendirmeleri şöyledir: “*Kerbelayi Abdulla'nın şiirleri dağınıktır. Divanı yoktur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 35). Mirza Mariz, bazen şiir de söylemiştir. Dağınık halde şiirleri var (Mir Möhsün Nevvab 1998: 46). Hali hazırda Kasım Bey Zakir'in şiirleri dağınık halde yazılıdır ve malumdur. Ancak divanı yoktur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 49). Mirza İbrahim Seba, bazen şiir de söylemiştir. Divanı yoktur ve şiirleri dağınık haldedir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 95). Mirza Fatma Kemine'nin, çeşitli şiirleri varsa da divanı yoktur. Benim hesabıma göre 300-400 civarında şiiri vardır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 161). Ahund Mirza Celal'in, şiirleri dağınıktır. Divanı yoktur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 367). Memo Bey Memai'nin kendisinden duyduğuma göre her türde ve her konuda şiirleri bulunmaktadır. Ancak dağınıktır. Divanı yoktur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 216). Hacı Abbas Agah, çoğu zaman Farsça ve Azerbaycan Türkçesi ile gazel, kaside, terci-bend, mesnevi vb. yazmaktadır. Bazı mesnevileri benim Meclis-i Üns ile müşaarelerim sonucunda yazılmıştır. Ancak divanı yoktur. Şiirleri dağınıktır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 370). İsmail Bey Daruğe'nin divanı yoktur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 417). Mirza Necefkulu, ara sıra şiir de yazar. Maalesef şiirleri dağınıktır. Divanı yoktur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 418). Hasan Kara Karabaği'nin hiciv, satir, gazel vb. oluşan dağınık şiirleri vardır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 421). Mirza Haydar'ın şiirleri dağınık olup divanı yoktur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 438). Molla İsmail, bazen şiir de yazar. Divanı yoktur. Şiirleri dağınıktır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 443). Abdul, dağınık satirik şiirleri, hezeliyatı ve mersiyeleri var (Mir Möhsün Nevvab 1998: 464). Asef Lemberani'nin çeşitli nazım şekilleri ile yazılmış dağınık şiirleri vardır. Divanı yoktur (Mir Möhsün Nevvab 1998: 537).*”

Çok yönlü bir insan olan Nevvab, matbaacılıkla da uğraşmış ve bazı şairlerin eserlerinin adını ve basılıp basılmadığını, hangi eserin kaç adet basıldığı bilgisini de vermiştir: “*Ağa Mir Mehdi, 1300'de dinî hüküm ve konularla ilgili ilkokul çocukları için manzum bir risale yazmıştır. O*

risalenin adı “Şeraitü'l-İslam”dır. 1302 yılında bu risale benim matbaamda 200 adet basılmıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 413).”

Müellif, Abdulla Bey Asi'nin eserleri hakkında, “Bu kısmı yazdığım sırada onun şiir defteri benim karşımda idi. Tahminime göre şiirleri 1400 ferd civarında ve hepsi de Hz. Hüseyin'e mersiyelerden muhammes, müstezad, terci-bend, tecnis, gazel vb. ibaret idi (Mir Möhsün Nevvab 1998: 85).” şeklinde ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Eserleriyle ilgili ayrıntılı sayılabilecek bilgilerin verildiği diğer şairler ve verilen bilgiler de şöyledir: “Molla Zeynelabidin Sagarî, şiirde iki cild kitap nazma çekmiştir. İki divanı var. Biri Farsça, biri Türkçe. Mükemmel şiir ve gazelleri var. O iki kitaptaki gazel, rubai, muhammes vb. sayısı binden çoktur. Gazelleri ekseriyetle yedi beyittir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 104). Kerbelayikulu Harrat Yusufî, Hz. Hüseyin hakkında pek çok mukaleme ve mersiye inşa etmiştir. Hiciv ve pek çok cefengiyat (hezeliyat) da demiştir. Şiir ve gazel yazardı (Mir Möhsün Nevvab 1998: 115). Mirza Hüseyin Salar, şiir de söylerdi. Şehitlerin efendisine (Hz. Hüseyin) mersiyeler söylerdi. Kasideler ve gazeller, hiciv ve satirik parçaları vardı (Mir Möhsün Nevvab 1998: 119). Mehmed Ali Bey Mahfi, Rusçayı çok iyi bilirdi. Rusçadan Azerbaycan Türkçesine eserler çevirmiştir. Şiir ve gazel söylemekte de benzeri yok idi. Divanı var (Mir Möhsün Nevvab 1998: 141). Molla Sadi, söylenildiğine göre Hz. Hüseyin ve Hz. Abbas'a mersiye ve kaside söylemiştir. Başka şiirleri de var. Ancak ben görmedim. Bu müşaasesi elime geçti, onu da yazdım (Mir Möhsün Nevvab 1998: 123). Mirza Mehmed Katib'in sanatı şiir söylemek idi. Şiirlerinin çoğu hiciv idi. Kaside, gazel, muhammes, murabba, müstezad, kafiye, müzehrefat (hezeliyat) ve hicivlerinin sayısı tahminen 2000 beyit vardır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 129). Mirza Elesker Nevres'in şiirleri 1000 beyit civarındadır. Şiirleri, murabba, müstezad, kafiye, tecnis ve gazelden ibarettir. Hz. Hüseyin hakkında mersiye söylemiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 188).”

Tezkirenin müellifi Mir Möhsün Nevvab, kendi biyografisini yazarken çoğu yerde 3. tekil şahıs kipi kullanmış, eserleri hakkındaki bilgileri de bu tarza vermiştir: “Mir Möhsün Nevvab, Arapça, Farsça ve Azerbaycan Türkçesinde maharet göstermiş, bu üç dilde hem mensur hem de manzum eserler yazmıştır. “Cifr-i Cami-i Murtazavi” bu türdendir. 28 iklimden ibarettir. Her iklimi 28 şehirden, her şehri 28 mahalleden, her mahallesi 28 evden oluşmaktadır. Her evde de 4 bağımsız harf bulunmaktadır. Bu kitabın birçok özelliği vardır. Mesela, bir kişi iğneyi fal harflerinden, birinci, ikinci veya üçüncü sayfadan herhangi birine batırsa, kitabın sonuncu sayfasında o harften çıkacak. Mesela bir kişi, birinci sayfanın birinci evinden iğneyi birinci evin ikinci harfi olan elif harfine batırsa, bütün sayfalarda iğne, elif harfinden çıkacak veya be, cim vb. harflerde de durum aynı olacaktır. İkinci özelliği eğer bir kişi geçmiş veya gelecek olaylar hakkında Cifr-i Cami vasıtasıyla bilgi almak isterse, istediği dilde, istediği sözle bunu yapabilir. Ancak bunun cevabını aynı dilde ve aynı sözle bulacaktır. Arap alfabesinden ve Arapçada olmayan birkaç harf dışında. Onları da Arapçaya ya da Farsçaya uygun hale getirmek gerekir. Kısacası bütün bu özelliklerin tamamını yazarsak çok uzun olur. Ben bu kitabı ne az ne çok 14 ayda yazdım. Bunun dışında bir nüshasını da çıkardım. Bu nüshayı şanlı, cömert ve büyük padişah Nasreddin Şah Kacar'a ithaf ettim. Benim yazdığım eserler arasında nazımla yazılmış 2 ciltlik “Kenzü'l-Mihen” ve “Bahru'l-Hazan”, bir ciltlik “Muhtarname” eserleri de bulunmaktadır. Bunların her üçü tahminen 12000 beyitten ibaret olup, Kerbelâ olayına, 12 imamın musibetine, imamlığına, şehitliğine ve defnolunmasına hasrolunmuştur. Hz. Davud'un Mezamir'ine benzer bir cilt “Mezamir” eseri, bir cilt “Batlu's-sihr” İslam alfabesinin faydaları ve başka alfabeyle değiştirilmesinin zararları hakkındadır. “Nasihatname” kitabı 500 faydalı hakimane öğütten ibarettir. Protestan din adamlarının iddialarına, kendi kitaplarına esasen verilen cevaplardan oluşan bir ciltlik “Şemasü'l-hidaye” kitabı, nücum ilmine ait “Kifayetü'l-Etfal” kitabı, Hz. Muhammed'in şeriat hükümlerinin faydası hakkında “Nurü'l-Envar” risalesi, “Karabağ Şairlerinin Tezkiresi” kitabı, Hakiki'nin Farsça ve Türkçe şiir kitapları, 3 ciltlik herkes için faydalı

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

alegorik şiir ve hikâyelerden oluşan “Keşfü'l-Hakikat” mesnevisi, açık ve kısa şekilde musiki ilmi hakkındaki “Vuzuhü'l-Erkam” kitabı, peygamberlerin çektiği çileler hakkında “Mesayibü'l-Ahyar” kitabı, peygamberlerin ve Şia imamlarının hayatını anlatan “Asaru'l-E'imme” kitabı, bir cilt nesirle yazılmış “Muhtarname”, mel'un Babi tarikatına reddiye olarak yazılmış bir ciltlik “Ziyau'l-Envar” kitabı, bir cilt “Ermeni ve Müslüman davasının tarihi” kitabı, bir cilt Türkçe “Musibetname” kitabı da hali hazırda vardır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 236-238).”

3.2.5.2. Eserin El Yazısı ile Gönderilmiş Olması

Nevvab, tezkiresinde, bazı şairlerin kendi el yazıları ile biyografi ve şiirlerini göndermelerini özellikle belirtmiştir: “*Behram Bey Fedai, kendi el yazısı ile yazıp göndermiştir (Mir Möhsün Nevvab 1998: 177). Mirza Elesker Nevres, kendi el yazısı ile yazmıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 188). Ağa Mirza Hasan, kendi el yazısı ile yazmıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 200). Memo Bey Memai, aşağıdaki şiirler onundur. Kendi el yazısı ile yazmıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 216). Ahund Mirza Celal, 1310 yılının Rebiülevvel ayında kendi el yazısı ile yazmıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 367). Meşedi Eyyub Baki, aşağıdaki şiirleri kendi el yazısı ile yazmıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 379). Mirza Necefku, aşağıdaki şiirleri o, kendisi getirip bu tezkireye dahil edilmesi için Meclis-i Ferâmuşân'da bana teslim etti (Mir Möhsün Nevvab 1998: 418). Hasan Kara Karabaği'nin kendi el yazısı ile yazılmıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 421). Mirza Haydar, kendi el yazısı ile yazmıştır (Mir Möhsün Nevvab 1998: 438).”*

Sonuç

Tezkirecilik geleneği içinde, Nevvab Tezkiresi, bazı yeniliklere kapı açan ilk örneklerden biridir. Müellif, tezkiresine alacağı şairlerden, kendi hayat hikâyelerini ve şiirlerinden örnekleri yazılı olarak istemiş ve gelen mektupları, şairlerin el yazıları ile tezkiresine almıştır. Nevvab, tezkiresinde yaptığı şair ve eser üzerine değerlendirmelerde oldukça isabetli hükümler vermiştir. Yakın dönemde, tezkirede yer alan şairlerle ilgili hazırlanmış pek çok monografi, Nevvab'ın hükümlerini doğrulamaktadır. Nevvab, vefat etmiş şairler hakkında yaptığı araştırmalarla onların hayat hikâyeleri ve eserleri hakkındaki bilgileri gün ışığına çıkarmayı amaçlamış, sağlığında kendileriyle görüştüğü şairler ve onların şiirleri hakkında da tarafsız hükümler vermeye çalışmıştır.

Tezkirede zaman zaman karşılaşılan isim ve tarih hataları ise o dönemin şartları dikkate alınarak normal kabul edilmelidir. Nevvab, bazı şairleri değerlendirirken, alaycı ve tahkir eder bir üslup da kullanmıştır. Bu da onun ruhundaki hicve meyilli tarafı göstermesi açısından önemlidir.

Antoloji tipli bir tezkire olan Nevvab Tezkiresinde, benzerlerine nazaran şair ve eser üzerine daha fazla değerlendirme bulunmaktadır. Dönemin edebî hayatının merkezinde bulunan Nevvab gibi bir şair ve tezkire yazarının bu değerlendirmeleri günümüz araştırmacısı için önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- BAYRAM, Ömer (2005). Azerbaycan Sahası Tezkireleri ve Seyyid Azim Şirvanî'nin Tezkiresi, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- ÇAPAN, Pervin (1993). 18. yy. Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi, Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- HACIYEVA, Ayten (2004). Mir Möhsün Nevvabın Edebi-Bedii İrsi, Bakı: Nurlan.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal (1999). Son Asır Türk Şairleri I (Hazırlayan: Müjgan Cumbur), Ankara: AKM Yayınları.

-
- İSEN, Mustafa (1997). *Ötelerden Bir Ses, Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İSEN, Mustafa (2010). *Tezkireden Biyografiye*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- KILIÇ, Filiz (1998). XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KILIÇ, Filiz (2010). *Klâsik Türk Edebiyatının Peşinden*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- MİR MÖHSÜN NEVVAB (1998). *Tezkire-yi Nevvab*, Neşre Hazırlayan: Ekrem Bağirov, Bakı: Azerbaycan Neşriyyatı.
- QARAYEV, Nesreddin (2010). XIX Esr Azerbaycan Edebi Meclisleri, Neşre Hazırlayan: Vüsale Musalı, Bakı: Nurlan.
- SEMEDOVA(MUSALI), Vüsale (2003). “Azerbaycan tezkireçiliyinin XIX-XX esrler merhelesi” *Filologiya Meseleleri*, S. 1, Bakı: Azerbaycan Milli İlimler Akademisi M. Füzuli adına Elyazmaları Enstitüsü Yayınları, s. 75-79.
- TOLASA, Harun (2002). *Sehî, Lâtîf ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.